

Η χωρίς τέλος διάσωση της Ευρώπης

Του Μισέλ Ισόν*

Από το workersliberty.org, 2/11/2011

Μετάφραση: Γαβριήλ Σακελλαρίδης

Η απόφαση του Έλληνα Πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου να θέσει σε δημοψήφισμα τη συμφωνία της Συνόδου Κορυφής σηματοδοτεί ένα νέο βήμα στην ευρωπαϊκή κρίση. Για να κατανοήσουμε τα αίτια και το τί διακυβεύεται μέσω της κρίσης, πρέπει πρώτα να την εξετάσουμε με ευρεία οπτική μέσα από τις εξελίξεις που διαδραματίζονται. Η κρίση αυτή δεν είναι απλώς μία κρίση δημόσιου χρέους, αλλά αποτελεί κυρίως μία κρίση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Και αυτό που σήμερα έχει γίνει πλέον εμφανές είναι ότι οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν φτάσει σε ένα τέλμα.

Το ενιαίο νόμισμα υποθετικά θα υπηρετούσε ως το εργαλείο για τη συγκράτηση των μισθών, από τη στιγμή που οι κυβερνήσεις είχαν απεμπολήσει τη δυνατότητα να προβαίνουν σε συναλλαγματικές υποτιμήσεις. Όμως αυτός ο ρόλος του ενιαίου νομίσματος δεν υλοποιήθηκε με επιτυχία εξαιτίας της υπερχρέωσης, στην οποία καταλήξαμε μέσω των χαμηλών πραγματικών επιτοκίων και των διευρυνόμενων εξωτερικών ελλειμμάτων.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1995-2005, οι χώρες του Ευρωπαϊκού «Νότου» (Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία) επιδεικνυαν ρυθμούς μεγέθυνσης περίπου 1% υψηλότερους από τις χώρες του «Βορρά» (Γερμανία, Αυστρία, Βέλγιο, Φινλανδία και Ολλανδία). Αυτή τάση δεν μπορούσε να διατηρηθεί και η κατάσταση αντιστράφηκε από το 2006 και μετά. Από την κρίση, και εκτός του έτους 2009, η μεγέθυνση στις χώρες του «Νότου» ήταν σαφώς βραδύτερη από αυτή του «Βορρά». Η κρίση έχει, με αυτό τον τρόπο, αποκαλύψει τις αντιφάσεις του ευρωπαϊκού μοντέλου και έχει εμβαθύνει τις αποκλίσεις μεταξύ διαφορετικών χωρών.

Η αύξηση των δημόσιων χρεών έχει τρεις αιτίες: τις αυτονόητες επιπτώσεις της ύφεσης, το κόστος για τη διάσωση των τραπεζών και επίσης το «δηλητηριώδες φρούτο» των πολιτικών που ακολουθούνται εδώ και χρόνια και έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό την μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων και των πλουσιότερων νοικοκυριών. Η βίαιη μετατόπιση προς τη δημοσιονομική λιτότητα θέτει σε λειτουργία έναν φαύλο κύκλο: μέσω της μείωσης των δαπανών, επιβραδύνεται η οικονομική δραστηριότητα και αυτό συμβάλει στην μείωση των φορολογικών εσόδων με αποτέλεσμα το δημοσιονομικό έλλειμμα να μην μειώνεται.

Εκ των προτέρων υπήρχαν πολλά πιθανά σενάρια. Το σενάριο της λιτότητας σήμαινε την είσοδο σε μία μακρά περίοδο κοινωνικής οπισθοδρόμησης για να μειωθεί το χρέος αλλά με κόστος για το επίπεδο διαβίωσης της πλειοψηφίας του λαού. Όμως ήταν γνωστό ότι ένας συγκεκριμένος αριθμός χωρών, με πρώτη την

Ελλάδα, δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους για την αποπληρωμή του χρέους. Επομένως, ο κίνδυνος της μετάδοσης και σε άλλες χώρες, θα οδηγούσε σε ένα σενάριο διάλυσης της Ευρωζώνης. Το σενάριο της ομοσπονδιοποίησης θα σήμαινε ανάληψη της ευθύνης για το σύνολο των ευρωπαϊκών χρεών μέσω ενός ταμείου μέσω διαφόρων μεθόδων, με έναν εκ των βασικότερων να είναι η αγορά του ευρωπαϊκού χρέους από την ΕΚΤ. Αυτός είναι στην πραγματικότητα ο μόνο τρόπος για να αποφύγουμε την έκθεση των χρηματοδοτικών αναγκών των κρατών στην κερδοσκοπία των χρηματοπιστωτικών αγορών. Τέλος, το ριζοσπαστικό σενάριο θα ήταν, από τη στιγμή που τα δημόσια χρέη διακρατούνται σε μεγάλο βαθμό από τις ευρωπαϊκές τράπεζες, η εθνικοποίηση των τραπεζών η οργάνωση της αθέτησης πληρωμών για τις πιο εκτεθειμένες χώρες.

Εδώ και δύο χρόνια οι κυβερνήσεις της Ευρώπης βρίσκονται εγκλωβισμένες ανάμεσα σε διάφορους κινδύνους. Ο πρώτος είναι αυτό που οι οικονομολόγοι αποκαλούν «ηθικό κίνδυνο» (moral hazard): η μέριμνα για το τι θα συμβεί μετά από μία χρεοκοπία της Ελλάδας θα μπορούσε να αποτελέσει σήμα ενθάρρυνσης προς τις άλλες χώρες για να αποφύγουν τα μέτρα λιτότητας. Το βάρος της χρεοκοπίας θα μετατοπιζόταν στις «ενάρετες» χώρες, ειδικότερα στη Γερμανία, και οι χρηματοπιστωτικές αγορές θα κερδοσκοπούσαν με το χρέος πολλών άλλων χωρών. Όμως η διάλυση της Ευρωζώνης στοιχειοθετεί έναν πολύ σημαντικό κίνδυνο, ακόμη και για τη Γερμανία, η οποία εξαιτίας ενός τέτοιου ενδεχομένου θα έχανε το πλεονέκτημα της στο παγκόσμιο εμπόριο.

Η συμφωνία της 27^{ης} Οκτωβρίου αποτέλεσε, όπως και οι προηγούμενες μία προσωρινή και ταυτόχρονα πολύπλοκη διέξοδο, η οποία επιβεβαίωσε την άρνηση της Γερμανίας να αποδεχτεί μία αλλαγή στις αρχές της ΕΚΤ που θα επέτρεπε να χρηματοδοτεί απευθείας τα κράτη. Το ελληνικό χρέος θεωρητικά θα μειωνόταν κατά το ήμισυ, αλλά υπό το κόστος μίας σκληρής επιτήρησης, εντονότερης λιτότητας και ενός προγράμματος μαζικών ιδιωτικοποιήσεων. Σε τεχνικό επίπεδο, οι αδυναμίες της θνησιγενούς συμφωνίας είναι εμφανείς. Η μείωση του χρέους είναι εθελοντική όπως εξηγεί το κείμενο της συμφωνίας: «Καλούμε την Ελλάδα, του ιδιώτες πιστωτές και όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να προχωρήσουν σε μία εθελοντική ανταλλαγή ομολόγων με ονομαστική μείωση της τάξης του 50%». Στην πραγματικότητα, αυτό που ήθελαν να επιτύχουν ήταν να αποφύγουν την κήρυξη της Ελλάδας σε χρεοκοπία κάτι που θα ενεργοποιούσε το σατανικό μηχανισμό των CDS, των οποίων οι κάτοχοι, σε αυτή την περίπτωση θα απαιτούσαν την πληρωμή τους.

Για να αποφευχθεί η μεταδοτικότητα στις άλλες χώρες, δόθηκε έμφαση στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF). Αυτό το Ταμείο δημιουργήθηκε τον Μάιο του 2010 και είχε χρηματοδοτηθεί με 440 δις ευρώ, όμως πλέον μετά τα προγράμματα διάσωσης της Ελλάδας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας του έχουν απομείνει μόνο 200 με 250 δις. Για να διαδραματίσει το ρόλο του «προστατευτικού τείχους» πρέπει σε θεωρητικό επίπεδο να διαθέτει περίπου 1 τρις ευρώ. Όμως από τη στιγμή που τα κράτη δεν επιθυμούν να συμβάλουν αυτά στη χρηματοδότησή του, αυτό το ποσό θα συγκεντρωθεί με τα

ίδια μέσα που μας οδήγησαν στην τρέχουσα χρηματοπιστωτική κρίση: μέσω της μόχλευσης και μέσω ενός «οχήματος ειδικού σκοπού», το οποίο θα απευθύνεται στις αναπτυσσόμενες οικονομίες και ειδικότερα στην Κίνα.

Οι τράπεζες επίσης, προβλέπεται να επανακεφαλαιοποιηθούν, αν και όχι σε σύντομο χρονικό διάστημα, έτσι ώστε να μην υποχρεωθούν να μειώσουν τα κέρδη τους αλλά και τα διανεμόμενα μερίσματά τους. Όπως το θέτει ένας από τους διαπραγματευτές της συμφωνίας «κάποιος δεν πρέπει να είναι παρανοϊκός για να τρομοκρατηθεί¹». Το πιο τρομακτικό γεγονός όμως είναι η κατεύθυνση των κυρίαρχων τάξεων να εξαναγκάσουν τους λαούς της Ευρώπης να πληρώσουν το κόστος της κρίσης.

Παραίτηση από το ευρώ;

Η παραίτηση από το ευρώ παρουσιάζεται ως θαυματουργή λύση. Μία τέτοια προοπτική θα επέτρεπε στην εμπλεκόμενη χώρα, την Ελλάδα για παράδειγμα, να υποτιμήσει το νόμισμά της και να επανακτήσει την ανταγωνιστικότητά της. Ο ισχυρισμός αυτός βασίζεται στην παρατήρηση ότι το ευρωπαϊκό οικοδόμημα είναι ελαττωματικό από την οικοδόμησή του από τη στιγμή που δεν έλαβε υπόψη τις αποκλίνουσες πορείες των διαφορετικών κρατών της Ευρωζώνης.

Η σοβαρή απάντηση θα ήταν η εισαγωγή μηχανισμών εναρμόνισης: ένας μεγάλος ευρωπαϊκός προϋπολογισμός, ένα ομογενοποιημένο σύστημα φορολόγησης του κεφαλαίου, πόροι για την κοινωνική εναρμόνιση, ένας ευρωπαϊκός κατώτατος μισθός. Αυτή λύση μπορεί να φαντάζει εκτός πραγματικότητας. Η παραίτηση από το ευρώ όμως δεν αποτελεί καλύτερη διέξοδο: μία τέτοια σκέψη ισοδυναμεί με το να βάζουμε το κάρο μπροστά από το άλογο και επίσης είναι ταυτόσημη με ένα στρατηγικό σφάλμα.

Το χρέος, όντως, θα αυξανόταν σε αναλογία με το ρυθμό της υποτίμησης και το νέο νόμισμα θα ήταν εκτεθειμένο, χωρίς αμυντικά μέσα, στις κερδοσκοπικές επιθέσεις. Αυτές οι πιέσεις θα υπηρετούσαν τότε στη δικαιολόγηση ακόμη πιο σκληρών μέτρων λιτότητας.

Στη Γαλλία, οι υποστηρικτές της «από-παγκοσμιοποίησης» δεν υποστηρίζουν στο σύνολό τους την παραίτηση από το ευρώ, αλλά οι προβληματισμοί τους είναι παρόμοιοι. Από τη στιγμή που ανάγουν το ελεύθερο εμπόριο στην πηγή όλων των δεινών καταλήγουν να προτείνουν ένα δημοσιονομικό προστατευτισμό ή με άλλα λόγια φορολογία στις εισαγωγές με σκοπό να επανακτηθεί η ανταγωνιστικότητα.

Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί πως μέτρα τέτοιου είδους, σαν να είναι μαγικά, μπορούν να αποκαταστήσουν μια δικαιότερη διανομή του εισοδήματος, αφού δεν είναι δυνατόν ένας δασμός να αναγκάσει τους κερδοσκόπους να εγκαταλείψουν τα προνόμιά τους. Σε κάθε περίπτωση, η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται από πολλούς άλλους παράγοντες πέραν το τιμών των εμπορευμάτων. Και πάνω από όλα, αυτή προσέγγιση υπονοεί ότι υιοθετούμε μία διπλά διεστραμμένη λογική. Η πρώτη της

¹ «The euro deal: no big bazooka», *The Economist*, 29 Οκτωβρίου 2011

πτυχή είναι η λογική του ανταγωνισμού, η οποία υπαγορεύει ότι μία χώρα μπορεί να βελτιώσει τη θέση της μέσω της ανταγωνιστικότητας μόνο εάν πάρει μερίδιο της αγοράς (και συνεπώς θέσεις εργασίας) από τις γειτονικές της χώρες. Η δεύτερη πτυχή είναι η λογική του παραγωγισμού, που δεν διανοείται ότι υπάρχει άλλος τρόπος για την αύξηση των θέσεων εργασίας από την οικονομική μεγέθυνση.

Παραίτηση από τον ευρωπαϊκό νεοφιλελευθερισμό

Οι προϋποθέσεις για μία διέξοδο συνίστανται γύρω από τη θεμελίωση ενός συσχετισμού δυνάμεων ευνοϊκό προς την εργατική τάξη και τη διαγραφή ενός τουλάχιστον μέρους του χρέους. Μια εφικτή στρατηγική αποτελείται συνεπώς από μονομερή μέτρα που συγκρούονται με τους κανόνες της νεοφιλελεύθερης Ευρώπης αλλά τα οποία θα στόχευαν στην επέκταση των προοδευτικών μέτρων σε όλη την Ευρώπη².

Οι τεχνικές απαντήσεις υπάρχουν και είναι βασισμένες σε αυτό το συνεκτικό τρίγωνο:

1. Αγορά του χρέους από την ΕΚΤ και εκτύπωση χρήματος
2. Εθνικοποίηση των τραπεζών
3. Ακύρωση του επαχθούς μέρους του δημόσιου χρέους.

Ο συνδυασμός των μέτρων θα επέτρεπε την επίλυση της κρίσης με τέτοιο τρόπο ώστε να πληρώσουν αυτοί που επωφελήθηκαν από τη φρενίτιδα του χρηματιστικού καπιταλισμού. Αλλά τα ζητήματα που διακυβούνται είναι πάνω από όλα κοινωνικά και η κατάσταση μπορεί σε τελική ανάλυση απλώς να συνοψιστεί ως εξής: εξαιτίας της απορύθμισης, της χρηματιστικοποίησης κτλ. μία μικρή μειοψηφία αποσπάει τον παραγόμενο πλούτο, όπως άλλωστε αποδεικνύεται από τη διεύρυνση των ανισοτήτων.

Όμως υπάρχει και συνέχεια. Αυτή η μειοψηφία οργανώνει την οικονομική και κοινωνική ζωή σε πλήρη αντιστοίχιση με τα συμφέροντά της και έχει την ισχύ να αποφασίζει για κοινωνικές προτεραιότητες και να αποστερεί από τους λαούς το δικαίωμα να αποφασίζουν για τις τύχες τους. Αυτή η μειοψηφία δεν πρόκειται να εγκαταλείψει τα προνόμια της χωρίς μια ισχυρή κοινωνική παρέμβαση η οποία θα πρέπει να συνδυάζει τη διεθνιστική οπτική με τις τοπικές ή κλαδικές πρωτοβουλίες.

Σε κάθε περίπτωση ο καπιταλισμός βρίσκεται σε ένα αδιέξοδο. Το νεοφιλελεύθερο μοντέλο δεν μπορεί πλέον να λειτουργήσει και η επιστροφή του καπιταλισμού στην «χρυσή του εποχή» της περιόδου 1945-75 είναι αδύνατη. Μία προοδευτική λύση πρέπει επομένως να συμπεριλαμβάνει μία ριζοσπαστική επερώτηση του ίδιου του συστήματος. Η αναδιανομή του πλούτου είναι το άμεσο ζητούμενο, αλλά η τοποθέτηση αυτή θα πρέπει να εσωκλείει την πλήρη αναστροφή της καπιταλιστικής λογικής.

² Michel Husson, “Exit or Voice? A European strategy of rupture”, *Socialist Register* 2012

Οφείλουμε να τοποθετήσουμε ως προτεραιότητα την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών και με γνώμονα αυτό να εξετάσουμε να εξετάσουμε ποιες είναι οι αναγκαίες και χρήσιμες θέσεις εργασίας που πρέπει να δημιουργηθούν, ποιες είναι οι απαραίτητες μη-αγοραίες δημόσιες υπηρεσίες και πως θα εξασφαλίσουμε περισσότερο ελεύθερο χρόνο πέρα από τη διαρκή αποζήτηση του κέρδους και την ιδιωτική κατανάλωση. Αυτές είναι εξάλλου οι βασικές προϋποθέσεις αν επιθυμούμε να πετύχουμε τους στόχους για την μείωση των ρύπων και των καυσαερίων.

Από τη στιγμή που ένα τέτοιο σχέδιο επερωτά την ίδια τη λογική του καπιταλισμού, μία ευρεία συμμαχία είναι απαραίτητη ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα.

****Ο Μισέλ Ισόν (<http://hussonet.free.fr>) είναι οικονομολόγος – ερευνητής, υπεύθυνος για ζητήματα απασχόλησης στο Ινστιτούτο Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών (IRES) στο Παρίσι. Είναι μέλος του Fondation Copernic, ενός αριστερού think-tank, και μέλος του επιστημονικού συμβουλίου της ATTAC***